

28
D 12

8) 10

28
D 12

Biserica lui Bob în Cluj.

De Dr. E. Dăianu.

Biserica lui Bob

în

CLUJ.

*

— Însemnări dela întemeierea parohiei române
gr.-cat. din Cluj. —

De

Dr. E. Dăianu

210.175

CLUJ, 1906.

Tipografia »Carmen« Petru P. Barițiu.

210175G

Inalt Preasfinția Sa Metropolitul

Dr. Victor Mihalyi de Apșa,

cătră credincioșii sei din Cluj.

*lubiților credincioși din parochia
gr.-catolică a Clujului!*

Adânc Ne-a mișcat, lubiților creștini, trista veste că biserica voastră pe neașteptate a suferit o stricăciune așa de mare, încât a trebuit să i-se culeagă boltitura solidă de cărămidă, pentru ca în locul ei să se clădească o boltitură nouă, mai ușoară, de gips. Este aceasta o încercare grea, pe care înșe ca buni creștini voi trebuie să o purtați cu liniște și tărie creștinească, căci Dumnezeu după multele binefaceri mari, ce le-a reversat asupra parochiei Clujului, a voit în nepătrunsele lui sfaturi, să pună la probă credința voastră și inima voastră.

Biserica lui Bob.

(Privită din curtea parohială înainte de a se crepa.)

Deci ați greși foarte mult, iubiților creștini, dacă voi nu ați urma, fiecare după puterile sale, pilda aceasta, și dacă la binefacerile și semnele, ce Vi-le-a dat Dumnezeu, nu ați răspunde măcar cu atât de puțină jertfă din partea voastră, câtă se cere, ca să vă puteți susține și restaura biserica voastră cea veche.

Adunați-vă așadară cu credință tare, cu inimă bună și largă, cu încredere neclătită, în jurul păstorilor voștri, plecați urechile voastre la sfaturile lor părintești, dați tot ce puteți, din averea, cu care Dumnezeu a binecuvântat hărnicia voastră și ostenelele voastre; sporiți »Coroana bisericeii«, pentru ca și Părintele ceresc să Vă încununeze cu coroana fericirii veșnice.

În speranță, că glasul de îmbărbătare al Arhiepiscopului vostru va fi ascultat și urmat, tuturor Vă împărtășim din inimă binecuvântarea noastră arhiepiscopicească.

Blaș, la 25 Septemvrie n. 1906.

Victor Mihalyi m. p.,
Metropolitul de Alba-Iulia.

Iacob Popa m. p.,
protonotar consist.

Și într'adevăr dacă căutăm în trecutul parohiei Clujului, vedem, că întrânsa la anul 1735 erau numai zece familii române, fără preot, fără biserică, fără școală, fără nici un fel de avere. Cât de tare s'au schimbat înse stările de atunci încoace și mai ales de când fericitul nostru înaintaș arhiepiscopul de veșnică amintire *Ioan Bob* a înzestrat această parohie cu cele mai de lipsă instituțiuni, având neclătită credința, că ceea ce el a înființat cu mari jertfe, credincioșii parohiei Clujului, sporind în număr și avere și în virtuțile, cari le vor învăța în biserica întemeiată de dînsul, și ei vor face lucruri, și mai mari, și mai vrednice de mărirea lui Dumnezeu!

Eată dar, că numărul vostru s'a sporit dela zece familii sau 50 suflete la peste 4000 suflete!

Eată, că în locul celor 10 familii sărace și poate și fără casă, Dumnezeu a voit să se adune într'o turmă mare, cu păstori harnici, sute de familii, cari se bucură de bunăstare, pricepere și poziții sociale așa de însemnate, încât toți laolaltă, în dragoste frățească și înțelegere creștinească puteți face lucruri mari pentru neamul nostru românesc, lucruri, cari să poată sta cu mândrie alături cu așezămintele celorlalte neamuri și confesiuni din Cluj.

O pildă mare v'a pus de curând înaintea ochilor voștri în persoana aceluia creștin nobil, care și-a jertfit toată averea pe altarul bisericeii celei nouă.

*În loc de precuvîntare am socotit, nimic
mai potrivit nu putem pune, decât cuvîntul mai
Marelui Păstor cătră cea mai număroasă turmă
a credincioșilor Sei.*

Autorul.

Episcopul Bob și biserica din Cluj.

Se știe, că biserica cea veche a Românilor gr.-cat. din Cluj, care acum se reparaază, a zidit-o, cu întreagă cheltuiala sa, Episcopul Ioan Bob. — Nu știm mai de aproape împrejurările și gândurile din care a răsărit acest fapt, de mare vrednicie, cunoaștem înse o parte din scrisorile ce s'au schimbat în anii 1802—1803 între Episcopul Bob și Mihail Orosz, român fruntaș din Cluj, care era pe atunci secretar la guvernul transilvan în Cluj și om de încredere al Episcopului. Aceste scrisori, cari se păstrează într'un protocol din arhivul metropoliei, la Blaj, aruncă o lumină interesantă asupra stărilor bisericei noastre din Cluj și ne păstrează o mulțime de amănunte, din cari se vede, că secretarul Orosz a fost un om foarte cu minte și foarte bun român, deși scria ungurește Episcopului; în tot cazul era mai bun Român, decât unii de astăzi, cari scriu românește une ori, dar gândesc tot străin de rău asupra trebuirilor sfintei noastre biserici.

Ar fi vrednic lucru a tipări întregi scrisorile acelea, cari foarte des s'au schimbat între secretarul Orosz și Ep. Bob, dar aci deocamdată vom da în firul lor numai unele amănunte cum s'a întemeiat biserica din Cluj și ce gânduri mari avea Orosz pentru parochia Clujului.

* * *

Pentru Episcopul Bob rămâne în istorie o vrednicie netăgăduită, care nime nu i-o va putea întuneca: faptul că a zidit din al seu biserici prin orașe, în cari altfel viața românească nu s'ar fi putut închea nici odată, ori foarte târziu. Intre aceste orașe Clujul este în locul cel dintâiu. Se spune, că totdeauna ar fi fost Români în Cluj. Se amintește și de un preot Român, Toma, care pe vremea lui Mihaiu Viteazul ar fi fost statornic în Cluj. Poate să fie adevărat și cercetările asupra acestor clipite de viață românească în Cluj, ne face tuturor mare bucurie. Faptul este înse că pe vremurile mai vechi, până la sfârșitul veacului al 18, biserică românească în cetatea Clujului n'a fost, nu se pomenește.

La 1795 s'a zidit de compania comercianților greci o biserică destul de mare și de frumoasă, pentru creștinii de legea gr.-or. Inse aceasta biserică s'a zidit la o parte de cetate, afară de zidurile ei privilegiate, între grădinile din Hajongart (azi: görög templom utca). Românii toți vor fi mers cu drag

la acea sfântă biserică, care purta chipul bisericii românești, deși se numia »greacă«. Poate că acest fapt va fi inspirat, — prin nobila concurență, care multă activitate a deșteptat, — gândul de a se face o biserică anume și pentru Românii de legea unirei cu Roma, cari erau cei mai număroși în aceste părți. Și poate că gândul acesta se va fi ivit mai întâiu în mintea aceluia Român cu numele Orosz, care cum vom vedea multe gânduri mari avea și le șoptea prin scrisori Episcopului Bob. Ori cum va fi fost, la 1801 s'a început edificarea bisericii românești din cetate, în ulița numită a cărbunelui, (azi Jokai utcza), care fiindcă Românii erau cei ce înzestrau pe Clujeni cu cărbuni, și prin numele seu părea a fi indicată pentru a fi aleasă cum a fost. Lucrul n'a mers așa ușor. Nici Episcopului Bob, care era foarte văzut înaintea Domnilor pentru bogăția sa, din care mulți se împrumutau, nu i-s'a iertat ușor îndrăzneala de a face biserică valachă între zidurile cetății celei mai domnești din Ardeal.

Tradiția spune, că biserica s'a zidit sub cuvântul de magazin de bucate și numai când peste acest grâнар sufletesc s'a înălțat turnul suleget, frumos alcătuit, acoperit cu aramă veritabilă și încununat cu grăitoarea cruce — numai atunci s'a făcut declarația publică, cumcă în mijlocul Clujului este și o biserică românească.

Amănuntele acestei tradiții nu le-am aflat adevărate în scrisori. Cores-

pondența lui Orosz cu Bob, ce se păstrează în amintitul protocol din Blaj, începe numai în Iulie 1802, când biserica era aproape de tot isprăvită.

»Și amvonul va fi gata în 2 săptămâni, numai de ar veni acasă pictorul« scrie Orosz în 16 Iulie 1802. »Acum și zidarii s'au apucat de văcălit; am nădejde că peste 3 zile și auriturile (țiradele aurite), le vor pune pe cele patru părți din jos ale turnului; acestea vor fi mari«. — scrie Orosz în 2 Sept. 1802. Ear în 4 Sept. scrie: ...»Amvonul s'a așezat la locul seu; numai treptele-i lipsesc; după pictorul am scris la Sighișoara«.

În 23 Aprilie 1803 scrie Orosz: »Tot feliul de material scumpindu-se am stătorit zugrăvirea și aurirea amvonului, unde trebuie, în 240 florini renensi; fără de acea deasupra amvonului am făcut 2 icoane mai mici, cu rame aurite și cu table cu tot; cele 2 icoane mai mici vor fi așezate pe stâlpii frontarului, ca poporul numai acelea să le sărute. Se știe, că pe acestea două numai Christos și Preafericita Fecioară poate fi. Mai este în jurul amvonului loc pentru trei icoane, ne-ar plăcea să știm că ce chipuri poruncește Escelenția Ta să se facă atât în jur cât și de asupra amvonului, și dacă am putea căpăta de acolo niște desemnuri (cuprum) ale Doctorilor grecești, acelea ar fi bine să se zugrăvească«.

„Ca la procesiuni poporul să nu mai ducă afară icoanele cele mari și scumpe,

am lăsat să facă alte patru icoane cu rame, pe cari am zugrăvit tot chipurile cele de pe iconostas, ramele le-a feștit albe, cu patru bumbi aurii și numai linia cea subțire dinlăuntru aurită. Toate aceste icoane le-am târguit cu 70 florini. Escelenția Voastră să binevoiți a trimite înainte pictorului 100 fl. Acum el s'a așezat în casă (a bisericei) într'o chilie din dărăpt, acolo va și lucra.

»Cât îi trebuie lui Lederer (întreprinzătorul, care a zidit biserica) cât pictorului, am fost scris amănunțit, și în parte se vede din »specificatio«. Acum în săptămâna viitoare se apucă de pardosirea curții, de fiecare stângin trebuie să plătim câte 2 fl. Pentru toate veți binevoi Ilustritatea voastră să-mi trimiteți numai 600 fl. și apoi despre ei voi da seamă deosebit«.

În 27 Aprilie 1803 scrie Ep. Bob lui Orosz:

»În jurul amvonului să se zugrăvească *Evangelisti*, cum e și într'alte locuri prin biserici, ear pe tabla care e de asupra amvonului e bine să se zugrăvească *Chrisostom*, care a fost mare predicator, și de asupra capului în chip de porumb Spiritul sfânt; icoana să fie cu odăjdii arhieresti și cu mitră. A văzut pictorul aici cum sunt făcute, pe frontar (iconostas.)

Deja în 29 Aprilie răspunde Orosz Episcopului, scriind despre pictarea amvonului: »Eu am gândit că după ce *Evangelisti* sunt făcuți pe boltitura din

lăuntru a bisericei, și pe amvon și altfel numai trei au loc, să dispuneți a zugrăvi pe doctorii bisericei, ci fie așa cum Escelenția voastră poruncește. Eu aș fi luat icoane din sfânta scriptură; pe Is. Christos predicând în pustie și împărțind șapte pâni la 4 mii de oameni; alta când Christos a poruncit apostolilor să-și arunce mregele să pescuiască, ear a treia un alt astfel de fapt».

Evangelistii de pe boltitură, de cari pomenește Orosz erau figuri mari și frumoase, zugrăvite *fresco*, cum se zice, și durere, că acum nu mai sunt. Cu luarea boltituri de cărămidă aceste zugrăviri prețioase s'au pierdut de tot fără urmă... Asta e poate singura pagubă nereparabilă a bisericei lui Bob — pricinuită prin stricăciunea și reparația de acum.

În 14 Maiu 1803 scrie Orosz: »Azi poate vor isprăvi pardosirea curții și apoi Lederer îndată se va apuca de pălan. Rog pe Escelenția voastră ca la cea dintâiu ocașie să vă îndurați a-mi trimite 300 fl., pentrucă mi s'au gătat și banii mei; zi de zi plătesc câte 12 robi, 4 pardositori și pe lângă acea mult prund și pietri trebuie să aduc, voi u arăta răvașele. Și lui Lederer trebuie să-i mai dau înainte; el isprăvind cu pălanul trebuie să pună în jurul turnului pietri late... încă mai bine ați trimite 400 fl.; voi u da seamă cum se cade...“

În 18 Maiu cere de nou aceeași sumă de bani »pentrucă eu n'am bani

la îndemână (mostan magamnak sincsen heverő pénzem.) ...Pe *Rusale* mă grăbesc să fie toate gata; și casele voiu lăsa să le văruiască».

Totuși nu s'au putut isprăvi toate pe *Rusale*. In 22 lunie scrie earăși: »Pictorul curînd își va isprăvi lucrul, pentrucă are un ficior bun; se grăbește și el să meargă la Gherla (avea lucru la bis. armenească de acolo) l'am și spăriat; dar palier-ul a luat asupra sa foarte multe lucruri și nu le birue; călătorește mult încolo-încoace; a fost aci materialul de lipsă la pălan, că de nu, eu luam alt măestru, deși a fost primit bani. Poate mâne poimâne va sosî, voiu vorbi mai aspru cu el, doară doară pe *Sân-Petru* poate isprăvi...

Pardosirea a costat tare mult; nu-mai atâta mai este de făcut, cât e strimtoarea de lângă turn, dar atâta vor isprăvi într'o zi doue; numai Lederer de ar face pălanul; voiu merge mai des asupra lui.“ —

In 2 lulie eară cere cele 400 fl. spunând că 200 floreni a cheltuit cu pardoseala și mai lipsește ceva. Continuă apoi: »Cum aud îi place Escelenției Tale *tabernaculum*; mare podoabă va fi în altar; mai înalt n'am voit să-l fac, ca Escelenția Ta când șezi în deretul altarului să poți fi văzut, dar să se vadă și sfeșnicele și crucea. Am plătit măsarului 40 fl. lăcătușului 5 fl; cu pictorul încă nu m'am înțeles, dar poate că-l și duce cu sine la Gherla, că-l cer deacolo, dar și acolo iute-l is-

prăvește... Tinicheaua o aștept pe sfârșitul săptămânei viitoare; eu am comandat o majă; ce va rămânea va fi bun și la Blaj; și aceasta din Ungaria am adus'o».

În 4 Iuliu răspunde Episcopul Bob: »Tabernaculum mi-a plăcut, că era, eu îl aflui înse de prisos, dar dacă e — făcă-l de tot, nu trebuie legat înse cu cuie de masa altarului, ca să nu se poată mișca, pentru că eu, când voiu slugi îl voiu lua jos... Aur nu mai trebuie pus, nici nu e de lipsă, e destul cât e, ba e și prea mult pe turnul acela mic; nici nu-l poate ținea; am vorbit eu despre asta cu oameni, cari pricep».

În 27 Iuliu 1803 Orosz scrie: »Deunăzi am fost la Hășdate pe vro 5 zile, și întracelea n'au lucrat; dacă merge și el încotrova (Lederer) stă lucru în loc; dar azi i-am spus'o Dumilui, măcar că în 3—4 zile pot isprăvi. Pictorul și-a gătat tot lucrul; s'a și dus, Tabernaculum va fi întărit numai cu șrof de masă».

În 27 Iulie 1803 scrie Orosz mai pe urmă despre biserică, cam năcăgit: »Cu Lederer — zice — nu m'aș mai întovărăși, așa mi-s'a urît de el; pe aseară l'am chemat. Tinicheaua o aștept în săptămâna asta și cu scocul curînd va fi gata, că Steller e om de omenie. De cătră Tökés (un vecin al bisericei) pălanul e gata, dar despre uliță a ramas neisprăvit... aș dori să știu când va plăcea Escelenției Tale

să vină aici. Pe sfințirea bisericei cu mare bucurie am pofti să fiți de față, că apoi ne-am duce și noi la Șermaș; pe săptămâna viitoare toate trebuie să se sfârșească».

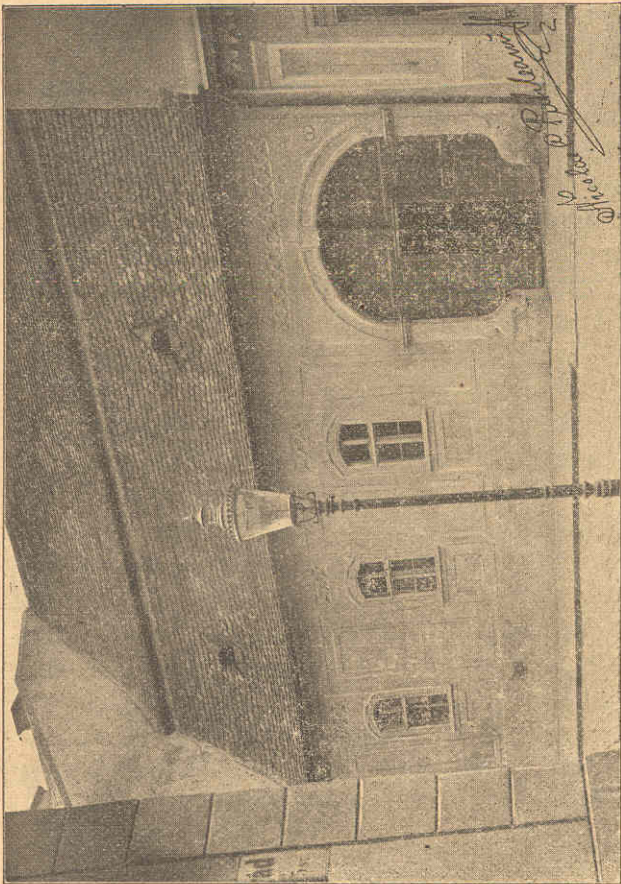
Atâta se găsește în scrisorile amintite privitor strict la zidirea și arangearea din lăuntru a bisericei. Mai e de amintit că, cum reese din o scrisoare a lui Orosz (21 Nov. 1802) pentru zidire a avut să plătească Episcopul Bob, după contract: 4828 florini și »doue buți de vin«.

»După contract, zice Orosz, Ilustritatea Ta ești dator să-i dai vin de care vrei; el și-l va aduce bucuros, mai ales dela *Vama-seacă* încoace; până acolo se roagă înse să-il trimită Ilustr. Ta cu căraușii sei; acolo apoi își trimite carul său«. Episcopul Bob n'a voit însă se trimeată vin, ci i-a dat bani 60 fl. să-și cumpere 80 vedre, cum îi place.

Dacă a ținut așa de mult zidirea — aproape trei ani — oare care explicație ni-se dă tot în aceeași scrisoare: anume în anul cel dintăiu 1801 din pricina focului (se vede că a fost un foc în oraș, căruia i-a căzut pradă și zidirea începută) în anul celalalt din lipsă de aramă s'a amânat lucrul (acoperirea turnului.)

Și mai interesante sunt înse amănuntele privitoare la întemeierea parochiei, inzestrarea parochului, canturului, etc. — lucruri de cari Orosz aproape în fiecare scrisoare pomenește.

Despre acestea mai în jos. Țin să mulțămesc înse la acest loc d-lui Dr. Ioan Rațiu, harnicul profesor și neobositul scrutător al trecutului — pentru bunăvoința cu care mi-a făcut estrasele și copiile din protocolul ce conține corespondența lui Bob și Orosz, corespondență la care tot D-sa mi-a atras atențiunea.

Casa parochială din Cluj.

Casa parochială din Cluj.

Locul pe care l'a fost ales Episcopul Bob pentru biserica din Cluj era curtea cu casă a unui cive Clujan, al cărui nume ne este necunoscut. Casele acestei curți priviau strada cărbunelui (Szén-u. azi Jókai-u..) ear curtea căuta spre str. »Kismester-u«. In fundul curții de cătră strada aceasta liniștită s'a ridicat biserica. Casele erau și atunci vechi, foarte vechi. După stilul în care sunt zidite trebuie să fie de vr'o 2—300 ani, în tot cazul sunt dintre cele mai vechi case din strada în care se află.

Episcopul Bob a cumpărat aceste case anume pentru sine, ca să aibă quartir, când petrecea la Cluj în afaceri, la dietă, și alte treburi. Faptul acesta se vede apriat din corespondența ce avu cu Orosz. In mai multe locuri Orosz amintește de locuința episcopului, de chiliile lui, de mobila din ele.

Tot în acea casă, dar în chiliile de cătră curte, avea să locuiască și preotul Clujului, și astfel casa parochială era lângă biserică și lângă reședința episcopoească din Cluj alui Bob; în aceeași

curte, sub acelaș acoperiș. Curtea aceea era însă, ca și azi, foarte îngustă. Lipsiau superedificatele economice și nici nu era loc pentru ele. Fără de acestea însă și fără puținică economie de gospodar cu greu putea să trăiască un preot românesc în Cluj. De aceea în cei dintâi ani Episcopul Bob se gândia să mai cumpere o măierişte, unde să poată preotul cultiva ceva legumă și să țină o mică gospodărie de casă. Orosz, ingerul bun în chip de om al parohiei începătoare, neconținut îndemna pe Episcopul, sfătuia și propunea în acest înțeles, — cum vedem din scrisorile lui. Se gândiau în cei dintâiu ani să mai cumpere o curte lângă cea a bisericii, ca să o lărgească pe asta, să-și facă acolo grajd, șură, și celelalte clădiri de lipsă unei case episcopești și preoțești. Amândouă casele vecine, mai ales cea care e în colț, a fost luată la târguială; păcat însă, că târgul nu s'a încheiat nici odată. Casa aceasta de multe ori a mai fost luată de atunci la ochi pentru a fi cumpărată pe seama bisericii; ea ar fi întregit minunat curtea parochială, și în vederea unei școale; totdeuna însă s'a găsit cineva să bage o vină, — fără temei — și toți ceialalți au fost destul de lăsalnici — nenorocirea Românului ori unde — ca să lase lucrul început baltă. Azi nici cu de 2 ori înzecitul preț nu se mai poate cumpăra casa aceea. Ea este pentru parohie pierdută pentru totdeuna. — Ne-a rămas în schimb dela iubiții antecesori: străbuna

lăsălnicie, care ar trebui odată să se părăsească, dacă vrem să înaintăm și să desăvârșim gândul cuminte al episcopului nostru Bob.

* * *

Eată acum acele părți din scrisorile pomenite, Orosz—Bob, cari privesc casa parochială și planurile pentru ea.

»Casele le-am văruit frumos de nou, le-am spălat și acum casele Ilustrității Voastre le-au și murdărit preoții cei mulți, când a adunat (protopopul Mehesi din Cluj-Mănăștur) *sobor* («midőn szobort gyűjtett) mulți dieci, neamuri de ale sale și le-a incuartirat acolo. Eu nu pot zice nimic, că răspunde aspru; poate are voie dela Măria Ta să sălășluiască acolo pe dieci?» (scrie Orosz în 16 Iulie 1802).

Necontenit cu gândul la starea preotului, se vede, că Orosz sfătuia să cumpere Episcopul o grădină.

Eată ce zice în aceeași scrisoare:

»Intr'un loc foarte bun este o grădină bună, asta o credeam potrivită, dar o vindură. Are și senatorul Andrăsi o grădinuță, între zidurile cetății, dar e micuță, — șanțul din afară s'ar putea umplea, și acela se ține de ea până în colțul bastionului de cătră Hajongart, dar ar trebui mult lucru. Drept, că oamenii sunt săraci și dacă nu se dă preotului un modru de trai, numai din *stolă* (după patrachir) nu poate trăi».

Cât de mult stăruia Orosz pentru a cumpăra casa din colț, vecină cu cea bisericească, se vede din următoarea parte a unei scrisori din 5 Februarie 1803.

»Ca să pot aduce mai ușor pe vecina Hecuba (polecră ?) să-și vindă (casa, cea din colț) în față cu casa Măriei Voastre e de vânzare, o casă bună, bine clădită, curtea micuță, bună de a clădi pe ea un grajd, altfel casele-s bune, cer 3000 fl. ren.; în vecinătatea d-lui Tökés (celalalt vecin al casei bis.) eară este alta, cer 1600 fl. ren., loc lung; acesteia i-ar trebui coperiș nou, și reparație; în capătul grădinei ar avea bun loc un grajd, amândouă le-am cercetat, sunt bune și m'am slobozit încâtva la târg; auzind despre aceasta Hecuba, a făcut de știre părintelui Vajda (al doilea preot în parochia Clujului; cel dintâi a fost Ioan Nemeș) că doară totuși ar vinde-o și ea; m'am dus acolo și numai m'am mirat, că cer 66000 fl. r. Ar prețul 4000 zloți ung.; dar *ex pretio affectionis* (de dragul vecinătății) s'ar putea da 4000 fl. ren. Drept cî fără șură și grajd, casa aceasta nu plătește nimic; așa ceva îi trebuie cu timpul preotului, sau fetului. Acuma eu așa socotesc, că dacă ar voi Măria Ta să-mi scrie mie o carte anume, care eu cred că să cuprindă aceste cuvinte:

»...Dacă o dau cu 4000 fl. ung. bine, dacă nu, trebuie cumpărate amândouă celelalte case, pentru că cele două locuri anume vor fi mai de folos pentru scopul ce avem, și totuși nu-s așa scumpe; casa lui Gyepesi dacă o reparez și lângă cealaltă fac un grajd mai mic nu-mi costă 6000 fl., dar și fețele bisericei pot locui atunci deosebit. Afară de aceea în latul curții la capătul foișorului (târnașului) îi fac parochului un grajd și o șură mică, ca curtea să fie separată de curtea cea mică a bisericei; atunci dna vecină ție-și casa, cu timpul vom lua-o mai eftin, dacă nu eu succesorul, doar știm, că din ce în ce casele în Cluj se tot

eftinesc și dacă se mută gubernium de acolo o putem lua cu jumătate prețul ce-l dau acum. Casa aceea mai de mult au cumpărat-o cu 100 de galbeni; eu știu minte ori am auzit, pentrucă am cerut-o mai nainte pentru *scopul cel sfânt* (de biserică) acum e târziu pentru acel scop, numai chiar atâta aș folosi, ca să nu se audă toată vorba dincolo; dar la oraș, omul se dedă și cu aceasta. Atâta știu de bună samă, că nime altul nu va da».

»Asta aș voi să li-o arăt lor; în altă scrisoare îndurați-vă a-mi scrie până la 4000 fl. r. ori peste aceea până la cât mă împuterniciți ?

»Indată lângă Tökés, zeu bine ar fi pentru doi feți (fet și cantor) așa cred, că cu 500 fl. s'ar putea bine repara. Aceasta și dna Tökés ar voi să o cumpere și un alt Procurator, cu 1500 fl. r. Gyepesi ar pofți însă mai mult...«.

Se vede, că a și scris Ep. Bob scrisoarea dorită, de spăriitoare a Hecubei din vecinătate, căci în scrisoarea sa din 8 Febr. 1803 scrie:

»Peste 4000 fl. ung. se poate promite încă cu 3—400 sute, mai mult nu e pentru ce, pentrucă nici cât am promis nu plătește de bună samă; dar *pure propter aliqualem commoditatem* promit și atâta.

»Ce privește celelalte case le lăsăm pe mai încolo, mai bine va fi a cumpăra cu timpul o măierişte bună, unde preotul să poată avea și grajd și grădină de legumi, despre ce în vara viitoare, de ne ajută D-zeu, putem vorbi mai amănunțit».

Ear în 13 Febr. 1803 Orosz răspunde:

»Am trimis scrisoarea prin părintele Vajda la dna Buş (asta-i Hecuba) cum aud nu se arată aplicaţi, dar nădărdim dela timp; eu am nădejde, că se vor resgândi şi de bună samă eu voi încerca, *pro forma*, cu cele două case făgăduind mai puţin, până ce dna Bus ne va îmbia, numai de ar putea veni încoace ginerele ei... (Bagsama acela a poreclit-o »Hecuba...«) ...dar de voi vedea, că vor să se târgue mă voiu dimitte până la 4000 fl. r. mai departe pe bună cale nu mă voiu duce, pentrucă dacă vei vedea-o şi Măria Ta, de bună samă nu vă va plăcea, că toată vorba se aude de acolo aici şi de dincoace acolo, ba se şi poate vedea. Apoi şi pentru scurgerea apei (din curte) ar fi de lipsă, fără grajd şi şură casa e şută (istáló és szin nélkül a ház suta)«.

Se vede însă, că nu s'a plecat la târg cerbicoasa Hecubă. Ep. Bob scrie lui Orosz în 23 Febr. 1803:

»Dna vecină Buş nu vrea să-şi vîndă casa, de aceea cere așa mult; mai bine trebuie lăsată în pace, până trăeşte; după aceea vom vedea la ce vom ajunge de se va face de vîndut«

Intr'aceea Ep. Bob a fost numit consiliar de stat. Orosz începe a-l titula Escelenţie. In 23 Martie 1803 scrie:

»...Escelenţia Voastră făgăduiţi, ca pe după Paşti veţi veni aici; doriţi a petrece aici; acum însă unui *Status Consiliaris* i-se şede un servitor cu eliberi (livrea) frumoasă, cel puţin în oraş, dar apoi şi neşte mobile mai frumoase în case. Vestesc Escelenţiei Voastre, că am şi cumpărat mobilele de care am scris, se vor putea impune şi succesurului (Bob a mai trăit 27 ani) *pro fundo instructo*, fie aici, fie acolo...«.

Din aceste mobile, se pare, sunt acele vechituri, fond instruct proto-popesco, cari mai sunt, foarte slabe. Intre ele însă 2 oglinzi frumoase, una de preț artistic. - Cu mobilele acestea Ep. Bob se vede, că n'a fost prea mulțămît; nu atît cu ele, cît mai mult cu faptul, că le-a cumpărat. De aceea Orosz în scrisoarea din 23 Aprilie 1803 se esplică:

»Mobilele acelea de care v'am fost scris de mult, dar și deunăzi, sau eu n'am înțeles bine sau, acel domn concipist Bruszik n'a spus bine, sunt frumoase. Sunt din lemn de Mahon (Mahagon), eu am înțeles 200 florini, dar acum vorbesc de 130 galbeni, aceasta e mult. Dar s'ar putea ceva comanda, dacă poștește Escelenția Ta, eu mă voi strădui să fac ceva eftin și frumușele cam 2 *almarii*, o *thecă*, in casele Escelenției Tale, vre-o 3—4 măsuțe mici, pentrucă sunt goale, pustii casele, dacă punem cele 12 scaune, in celelalte nu mai rămâne nimic; dar și in culină ar trebui multe de toate, asemenea in cămară, stelaje, cuiere.

»Doară nu-mi veți lua in nume de rău Escelenția Voastră, că am făcut și pe sama preotului un *almarium*, cu pulpit pe el, și o tecă; rămân de fund instruct și n'ar strica de ar avea și scaunele lui deosebite... Am nădejde, că pe Rusalele românești pictorul va fi gata cu toate (in biserică) și pe atunci ar putea veni Escelenția Voastră...«.

Mobilele acestea ale preotului, Episcopul nu le-a trecut ușor cu vederea. In 27 April le amintește ca o imputare pentru preot; dar aceasta ne-a dat ocazia de a vedea amestecându-se în a-

ceasta corespondență purtată ungurește, și două vorbe românești, scrise cu ortografie proprie. Scrie anume Episcopul:

»Socoteala am cetit'o și sumat'o; multe ar fi putut rămânea din ea, dar dacă sunt scrise le plătesc; Vă rog însă de un lucru, că mai mult să nu se întâmple, că nu se mai isbândește. Domnul meu Vajda scrie numai, că n'are cu ce trăi, totuși lasă să-i facă la pulpите si la tece; *Kasze Imbrekate și nui tse minka...*«

Il scuză înse pe părintele Vajda însuși Orosz în scrisoarea din 29 Aprilie:

»Pulpitele și Teca eu le-am fost comandat încă pe vremea lui Nemes, (antecesorul lui Vajda) pentru că după măiestri aștia omul trebuie să aștepte mult... Acelea vor rămânea totdeauna la casă, cel puțin nu mai trebuie preotul să-și facă sau să-și aducă și apoi când merge altundeva să le ducă ori să le vindă«...

Cât era de modest, cruțător și ne-iubitor de strălucirea lucului în casă episcopul Bob, se vede și din treaba acestor mobile și a celor din casele sale. În scrisoarea din 4 Iulie 1803 nu uită să observe lui Orosz:

»In case acum nu trebuie făcut *almarii* de acele nici alte *instrucție*, afară de scaune țărănești; dar să fie tari...

E frumoasă însă și îngrijirea lui Orosz, care pentru demnitatea socială a episcopului insistă în scrisoarea din 27 Iulie:

»Dați-mi voie Escelenția Voastră, ca numai în *chilia* Voastră (salon) să câștig o canapea, scaună, măsuțe, ceva mai frumoase, un *almarium*,

să nu zică pizmașii: nu-i dedat ori nu se pricepe la de acelea«...

Ba și mai serios insistă Orosz, făcând provocare la deosebirea vieții de oraș și considerația proprie ce trebuie să și-o dea un episcop. În sfârșit se vede că s'a învoit și Episcopul să facă acel modest lucru datorit vazei sale.

În cursul anului 1803 și 4 earăși se încep pertractările pentru cumpărarea unei *măierști*, sau a casei vecine. În mai multe scrisori se pomenește acest lucru, din care se vede sîrguința deosebită alui Orosz, de a înzestra parochia cât mai bine. Vom mai cita câteva pasaje privitoare la acest lucru.

»Am făgăduit 4000 fl. pentru măierște dar respuns n'am primit... încet, încet poate vom tirgul... (Orosz 2 Iuliu 1803.)

»Pentru măierște va fi destul 4000 fl. mai mult nu trebuie promis; poate o sută s'ar mai putea adauge«. (Bob 4 Iulie 1803.)

»Măierștea D-nei Burer și cu 4000 fl. e scumpă, totuși i-am promis atâta; dacă îi dă altul mai mult, vadă... (Bob 2 Iulie 1803.)

Dna Burer nu dă cu atâta grădina, după cum aud Esc. Sa D-na lui Dániel István a promis 4500 fl. ren. Copia contractului despre grădina contesei Petki o alătur aci, dacă ați putea câștiga ieftin și pe cealaltă, cred că iar fi mai bine; dar să mai treacă nițel, că multe vești umblă și se aud. (Orosz, 27 Iulie 1803.)

»Măierștea contesei Petki e cu case rele, totuși cere sumă mare, a mai zidi, ales în Cluj, vad, că e foarte costisitor, și în câtva m'am și săturat... (Bob 27 Iul. 1803.)

»Grădina contesei Petki întradevăr nu e scumpă; cu 1000 florini Escelenția Voastră ați putea zidi încă 2 chilii la stradă, și un grajd pe fundamentul gata deja; apoi mai folositoare e grădina de cătră apă...

»...Zic și alții, că Esc. Voastră ați făgăduit mult D-nei Bürer pentru măieriște; să o mai lăsăm; când îți veni și îți petrece aici puteți vedea mai multe, vor și recomanda mai multe; a lua una lângă apă tot e mai bine.

(Orosz 27 VII/1803.)

»D-na Buș (Hekuba) a ajuns de de abia mai are 2—3 zile; casa de bună seamă copii ei o vor vinde. — După măieriștea cont. Petki umblă mult baronul Josika János. Cineva mi-a îmbiat în »valea dintâiu« un fânaș de 11 căpițe pentru 700 fl. și cu un pământ de 100 ferdele cu 50 fl.; acestea îmi iau voie a vi-le arăta, de socotit, nu cumva scumpul să piardă mai mult«...

(Orosz 26 Maiu 1804.)

* * *

De încheiere mai scot la iveală o însemnare privitoare la casele parohiale, pentru că aceasta pare a ne arăta cauza pentru care s'au așezat temeliiile bisericei lui Bob, de s'au crepat pereții. Orosz zice într'o scrisoare:

»Curtea de aici a Escelenției tale fiind mai sus decât cea alui Tökés, toată curgerea apei cătră ulița cărbunelui nu se poate; ear cătră strada »Kismester« pe lângă turn nu o aproabă, nici nu o vrea Lederer (ziditorul bisericei) de aceea trebuie o *groapă de zbeut apa* (emésztő gödör) până ce ar ajunge și casa vecină la noi; am promis Hecubei încă 400 fl., dar e tare cerbicoasă, zice că până trăiește nu o vinde«.

Nu știm din scrisori, dar e posibil că groapa aceea sa făcut în apropierea bisericii, fiindcă nu era unde să o facă, și din pătrunderea subsolului de apă să fi venit slăbirea temeliei bisericii. Poate că groapa asta să fi fost și obiectul tradiției, ce s'a păstrat despre un canal, de scurgere, care ar trece pe sub biserică... Chestiunea de altfel nu mai are importanță azi când biserica este reparată foarte solid, și legată cu 8 ruzi puternice de fer, ca și cum ar fi panțerată.

Parochia Clujului.

În anii 1802—3 parochia Clujului era după cum se vede din corespondența Bob-Orosz destul de bine întemeiată. Biserica era destul de mare pentru numărul poporului și destul de frumoasă. Cei patru evangeliști de pe boltitură, lucrați frumos în mărime aproape naturală, străjuiau ceriul bisericeii, ca niște archangeli. Frontariul sau iconostasul strălucea de auritură; icoanele bine zugrăvite erau așezate ca pe un părete de marmură. Corul era așezat pe două colonne și despărțit de naie cu un părete subțire de lățișori vopsiți cu verde. Amvonul, așa de rar în bisericile noastre, era și frumos și viu, că preotul cel dintâi (Ioan Nemeș) predica de pe el fără carte, lucru și mai rar pe acele vremi, și cuceria astfel toate inimile. (Orosz lui Bob 31 Dec. 1802).

Pe lângă toată frumseța aceasta, ce lăuda dărnicia vlădicului Bob, biserica totuși era sărăcă.

Orosz vestește în 19 Ian. 1803 ca mare lucru Episcopului, că »piariștii

ne-ar da doi prapori, cari au fost până acum în biserică; parul și crucea sunt bune, icoana și materialul însă nu; dacă Ilustritatea îmi dai voie i-aș înoi cât se poate de efin. Episcopul procură însuși material pentru reparat și-l trimite la Cluj. N'avea nici măcar *discul* ei pentru sfânta jertfă, ci-l avea împrumutat din biserică piariștilor; iar piariștii își cereau îndărăt *discul*, iar Felcanii, cari dăduseră împrumut *crucea cu steluță*, ce se pune pe disc peste sfânta jertfă, asemenea și-o cereau. Așa scrie Orosz vlădicului în 5 Apr. în 1803.

Nu prea erau nici ornate pe la biserică, și nici cine să dăruiască ceva. De aceea Orosz se îngrijește de multe, de toate, să le cumpere, firește pe socoteala vlădicului.

»Coperitorul cel negru pe sicrie l'am făcut, — scrie în 5 Aprilie 1803 — am căpătat și niște *posomant* fals, alb, cu câteva groșițe cotul, arată foarte frumos, îl vor cere pentru bani și *papistașii*, apoi își pot face unul și pentru tineri. De acesta acum m'am lăsat; în loc am făcut un falon de jale, din materie de păr (*szörmateriából* lugubris *szinü kazzulát*) ca la înmormântări, mai ales când e timp frumos, să-l poată lua preotul, și să nu poarte de celea de colorii prea deschise; am cumpărat și un candelabru (*lusztert*) după moda de acum, cu 70 fl. ren...«

Cât pentru coperitorul de sicrie la morți, era o idee practică a lui Orosz, pentru a mântui cinstea nației la înmormântări, idee care cuprinde un

simbure de adevăr bun de realizat și în zilele noastre.

Propunerea o făcea în Februarie 1803 din prilejul unui prapor negru, pe care se vede că l'a fost trimis vlădica dar.

»Praporul cel negru îl aproabă toți foarte; dar eu am socotit că mai e ceva de lipsă. Fiindcă românimea nu are putință să cumpere sicriu văpsit, nici covor n'are să-l copere, când duc mortul câte odată prin oraș sau din oraș, ar fi bine să aibă un coperitor, pe care să-l dea biserica pe bani; ar putea fi numai din material de păr, în mijloc cu o cruce albă; materialul să fie pentru oameni mari violet, pentru copii verde. Covorul fie iertatului Méhesi frații lui l'au fost dăruit bisericei de aici, dar nu-l dădu bătrânul (preotul).« [Orosz I. B. 5 Febr. 1803].

Bob îi răspunse în 8 Februarie să facă un astfel de coperitor.

Pentru frumseța esteroară a cultului s'a îngrijit harnicul Orosz și de alte lucruri, de pildă de albituri. În 23 Aprilie 1803 scria vlădicului:

»Prin bolte e plătit tot ce am cumpărat pe sama bisericei încă în 1801; n'am știut că Escelenția Ta vei trimite pe sama preotului cămașă sau *albă* [stihar] și cămeșuțe pentru doi ministranți; acestea s'ar putea trimite altundeva, pentrucă eu am fost făcut pentru patru; *alba* [stiharul] o ia preotul numai la sărbători mari, pentrucă e tare cinstită, mai ales dantela de pe ea... Nu se va împotrivi Escelenția Ta, că am făcut și pe sama fetului o *clerică* mai mare, ca să nu umble cu *tundra* prin altar, când nu sunt ministranți...«.

Ceea ce mai cerea de repetite ori era, ca vlădica Bob să mai facă un al treilea clopot mai mare în turnul bisericei.

»N'am prea avut timp pentru a confera cu Esc. Ta, dar s'ar cuveni a face încă un clopot mai mare... apoi în casele Esc. Tale un almarium mai cinstit, mese, scaune, în celelalte case mai de rând, cele care sunt să rămână în refector». [2 Iulie 1803].

Clopotul acesta mai mare, al treilea, îl cerea Orosz încă în 5 Aprilie, zicea, că s'ar cuveni, să fie de 5—6 măji, »mai mic, într'un oraș, după atâtea cheltuieli, nu s'ar potrivî» și ar trebui comandat mai curând, ca măestrul să se poată îngriji de materialul recerut.

Așa era cu biserica. În ce privește casa încă mai era de trăit. În casele de cătră uliță (4 încăperi) locuia vlădicul, când era în Cluj. La aceste s'a dispus a se face gratii de fer de cătră curte și ferești duple (cu șaluzii din lăuntru) de cătră stradă. În cele din curte (3 încăperi) locuia preotul. Acolo, unde e școala acum, era loc gol, rezervat pentru alte necesități. Apoi iar era o căsuță mai mică, care mai târziu a devenit locuință de capelan. În aceasta [se pare] s'a instalat la 1 Nov. 1803 un croitor țărănesc (magyar szabó) a cărui soție fierbea de mâncare preotului român [Vajda].

Intr'o scrisoare de prin Mai 1803 Orosz pomenește și de târnațul casei,

ca de o antichitate, pe care se pare că episcopul ar fi voit să-l transformeze cumva.

»Antichitatea aceea, târnațul — scrie, O. — nu trebuie atinsă, ci ar trebui stricat de tot, și a-l clădi din peatră, pentru că vedeți, Escelenție, își poate rupe cineva piciorul acolo; mai că o pății și eu așa. Nu se poate zice *desunt numi* (nu-s bani) și aceasta *in pium finem vertitur* (pentru cuvios lucru se face); eu aș clădi și mai mult pe temeliiile vechi de acolo, pentrucă sunt gata; *serviet aequo publico ecclesiastico, juxta intentionem Excelentiae Vestrae*«.

Toate ca toate, dar preotul nu era provăzut, și cu treaba asta își bătea capul Orosz. S'a cumpărat casă, s'a edificat biserică, dar ce e cu preotul, sufletul acestora? Aceasta era preocupățiunea lui în multe scrisori.

La 28 Aug. 1802 scrie Orosz Vlădicului:

»Fiindcă aici Ilustritatea Ta ai spesat mult pe biserică, pe casa parochială, fiind acesta oraș principal («ez lévén principális város») să vă îndurați în deosebi a întemeia așa de bine aceasta parochie, ca trecând azi-mâne asupra ei protopopia (atunci protopopul era în Mănăstur) să aibă parochul pentru persoana lui 300 fl., un capelan 150 fl., 1 cantor 60 fl., 1 clopotar 30 fl. *pro sartis et tectis*; pentru lipsele mari ce s'ar întâmpla bisericeii 60 fl. pe an, ce se vor da *ergo ratiocinium praestandum*. Altfel nici cantor, nici clopotar nu s'ar găsi; acestora le-ar mai trebui 2—3 pământuri, și fânaș de câteva cară de fân și fiește căruia, înțelegând și pe preoți, o măierişte mică și grădină, cari se pot câștiga și de acum înainte.

Veți vedea, Ilustrisme, că celor doi preoți le vor da destul lucru spitalul, școalele și poporul. Pe capelan să-l ție preotul pentru 50 fl., pentru că zeu stola mai nimic nu aduce și nici nu va aduce. Acum dacă Măria Ta ai cheltuit aici atâta, mi-se pare cuviincios a-i întemeia și pe ei *pro-stabili*, așa, ca să poată trăi cinstit și un astfel de preot, de oraș mare, să se distingă de unul dela sate«.

La propunerea aceasta nu se vede ce ar fi zis Vlădica Bob. Prin Dec. 1802, pe neașteptate, preotul Nemeș a fost trimis prin porunca episcopului din Cluj, și cum vorbea frumos poporului, s'a făcut mare gălăgie în popor, care nu știa pricina, de ce li-se ia preotul »care vorbea fără carte« și de dragul căruia și »grecii« veniau la biserica unită. »Stee acolo biserica, ori ducă-și vlădica și biserica« — ziceau unii, dar în curând s'au liniștit, pentrucă părintele Vajda, care a venit, încă era om de seamă.

»Parochienii încep a iubi tare pe P. Vajda — scrie Orosz, în 19 Ian. 1803. — Ieri a ținut o procesiune foarte frumoasă; și mulți păpistași îl însoțiau. Escel. Sa Episcopul (cel romano-catholic) adese îl invită și la masa sa; dar ar și fi bine a-l denumi paroch adevărat (nu »administrator«)...

În curând Orosz revine earăși la inzestrarea parochului și alor sei, și scrie:

»Încă pe vremea părintelui Nemeș, dar și de atunci încoace ne tot ostenim destul ca să căpătăm un cantor, clopotar, eu însumi și de pe Câmpie am chemat unul, pentrucă de multe ori la înmormântare preotul nu capătă pe nime. În

privința aceasta e mai ușor unui preot pe sate; nici nu trebuie să meargă așa departe, ca aici, în Hoffstat, de acolo apoi în cimiter; într'un sat preotul capătă ceva, ori cât de puțin, aici înse sunt tot mai săraci oamenii, cei mai mulți sunt zileri, puțini stăpâni cu moșie, dar nici aceștia nu dau, nici nu au dat, ce au făgăduit părintelui Nemeș și Péter; tot din aceeași pricină nu se poate găsi nici cantor, nici clopotar, știind că nu este nici plată, nici venit. Ar fi niște meșteșugari, cari pe lângă o plată sigură și statornică tot ar mai năcăji cumva, dacă nu pot duce nici un fel de economie, dar neavând nici o nădejde de plată hotărîtă, sau nefiind siguri de ea, nime nu se îmbie. S'ar putea căpăta, s'ar căpăta și de aceia cu soție cinstită, care ar ferbe preotului un fel două de mâncare. P. Vajda cum văd începe a fi îngrijat pentru aceasta. Și-a câștigat ceva pe iarnă, n'are pe nime; a umbla în cost îi e greu, dacă își aduce acasă îi vine mai scump. — Ilustrisime Domnule! Interesele celor 18715 fl. elocați vor încurge; acestea trec peste 1600 fl. cea ce e un fond sigur. Mă-aș lua îndrăzneala să propun Ilustrității Voastre, să vă îndurați a hotări cât destinați dintr'astea, ca dintr'un fond, preotului, sau parochului, cât unui cantor și clopotar; ei și-ar putea lua acestea sume la oficiul de dare (harminție.) Se poate dispune să se ridice și pe chitanța parochului. Nu vreau să proiectez eu cât fiecăruia, știu că Maria Ta cu înțelepciune voiești să distingi pe cei din oraș de cătră cei din sate, ba se va bucura, când cu ochii sei va vedea vaza meritată a acelora și distincțiunea lor. Ilustrisime Domnule! *E de lipsă să se distingă aceasta parochie*, lățindu-i-se vestea; asta va face mult înaintea poporului; dar așa și om găsim mai ușor, om bun; dacă Ilustrisimul

Domn este aplescat spre aceasta trebuie făcută arătare măritului reg. gubernium; guvernul își va face dispoziția pentru plătire...» (26 Febr. 1803.)

Nu mult după aceea, deși e ocupat și cu alte gânduri: inzestrarea bisericii din lăuntru și a caselor cu mobile nouă, în vederea, că episcopul e numit consilier de stat, — eară se întoarce Orosz cu insistență la chestiunea fundațiunei pentru susținerea fețelor bisericesti. Cu acest prilej aruncă o nouă idee, isvorită din aprețierea importanței Clujului: *propune înființarea unui vicariat în Cluj.*

Eată o parte din scrisoarea dela 5 Aprilie 1803:

» *Vicari foranei* sunt în partea de dincolo a țerii, dar înspre *Partium* nu sunt; oare n'ar fi bine a pune aici *un vicar* p: fundațiunea Escelenției Voastre, care să fie și paroch, dar să i-se dee și un capelan. Drept că aici nu e prea de tot mult popor, dar sunt împrăștiați credincioșii; cu spitalul, temnița, e mult lucru; sunt mulți și studenții, o persoană nu învinge tot. Acum ar fi bine dacă Escelenția Ta ai solicita la măritul guvern regesc, că după ce Escelenția ta ai cumpărat casă parochială, și aceea, și biserica ai zidit'o, și în câtva și pentru subsistența parochului ați dori să rupeți ceva din fundațiunea Esc. Voastre, dar fiindcă numai din aceea nu poate trăi, orașul se taie *titulo canonicae portionis* măcar ceva ce compete din fânațe. Sunt destule *commune terrenum*, care mai de mult se numiau porțiuni ale senatorilor, acum înse ei nu le mai pot avea *in proprium usum*, ci s'au dat în arândă, în *emolumentum cassae alloailes*, acelea

deci sunt *comune terrenum*; sau dacă se poate să taie și pământ arător. Ba eu, de aș fi în locul Escelenției Tale, aș cere, ca după ce greco-catolicii sunt una cu cei de rit latin, deci a proporzione să li-se dea și acestora o parte din dijma de vin, grâu, cucuruz, cum se dă preoților catolici și reformați. Dacă omul nu încearcă nici odată nu câștigă. Incercarea va arăta, așa cred, că cererea e legală după ordinațiunile guverniale, pentrucă nu numai poporului, ci și spitalului și temniței îi slugește pe o formă. Mai de mult când muria în oraș un unit îl îngropa preotul papist, acum înse nu se ostenește pentru asta. Apoi și românimea («az oláhság») e plătitoare de dări («contribuens») poartă sarcinile orașului. Orașul poate să stee înainte cu vorba că nu mai sunt pământuri comunale («commune terrenum») dar trebuie să se spue apriat, că se ajunge din fostele porțiuni senatoriale, chiar și când toate s'ar da din acelea. Preoților de ori ce lege, ba și călugărilor li-s'au dat din acelea, poate ajunge. Și eu am cosit în parte astfel de fânațe dela unul, care le ținea în arândă dela oraș. Dacă *contra omnem spem et aequitatem* nu ar isbuti, atunci Esc. Ta te poți lăsa la târg, să cumperi. Ce privește măieriştea și grădina, acea de bună seamă trebuie cumpărată, pentrucă orașul nu poate da«...

Cu ce gânduri va fi primit Vlădica Bob astfel de propuneri, nu știm din scrisori. Se pare înse că-i venia mai potrivit să dea dela sine decât să ceară dela oraș, și de aceea în 14 Mai 1803 îi și comunică omului seu din Cluj cam cât a merit să dea fiește căruia dela biserică:

»...Cantorului, până ce nu se va isprăvi odată cu spesele pentru biserică și casă, îi va fi

destul 50 fl. ung., clopotarului 30 fl., ear Preotului 100 fl. nemțești, astfel s'ar sui la 200 fl. ung.»

Cât despre *vicariatul Clujului* Bob trece ușor peste ideie, și nu pare a împărtăși, din Blaj, părerea despre importanța și strălucirea Clujului alui Orosz. La asta răspunde încă în 27 April 1803, scurt și respingător:

»*Vicariatul din Cluj*, ca el să inspecteze comitatul Solnocului și Crasnei, ar fi chiar lucru fără nici un folos; acolo în loc (Solnoc-Crasna) ar trebui să fie, pentru că prin părțile acelea sunt foarte puțini preoți, cari să fi învățat canoanele, pentru acea la timpul seu numai acolo proiectăm vicariat, »circiter« la *Șimleu*«.

După răspuns așa categoric s'a lăsat și Orosz de planurile inzeestrării morale a parochiei și de ideia *vicariatului* nu mai pomenește. Cu atât mai mult insistă însă pentru îmbunătățirea subsistenței fețelor bisericești.

»...Eu pot spune — scrie Orosz în 18 Maiu 1803, — dar cantor pentru atâta cu greu se poate găsi; și un »inaș« capătă atâta, ba încă și de mâncare; cu atât mai puțin poate clopotar... Despre preot nu știu ce să zic, nu cumva Esc. Ta să-mi iee în nume de rău. Atâta pot spune, că aici în oraș nici pe mâncare nu-i poate fi de ajuns. Dacă își aduce numai două feluri de mâncări nu capătă sub 6—7 fl., dacă fierbe acasă, îi trebuie servitoare, și costă și mai mult; unde-i pânea, nițel vin, îmbrăcăminte, lemnele de încălzit, luminatul; se poate ca un popă cu țundră să se ajungă cu atâta, mai ales dacă au toți unde ara, sămăna, cosi«.

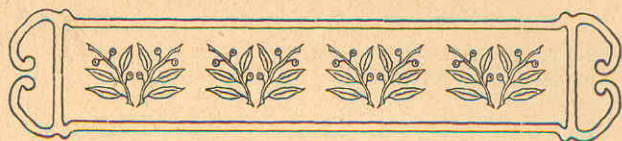
Se vede, că în urma acestor observări sincere și drepte vlădica Bob s'a hotărît să ceară dela oraș *porțiune canonică* și pentru biserica unită, dar răspunsul la cerere întârzie mult. În scrisoarea Episcopului din 17 Martie 1804, ca din urmă ce se află în protocolul din Blaj dela vlădica, scrie și acestea:

«...De porțiunea canonică din Cluj nu e decât tăcere adâncă; dacă ar solicita-o Vajda (preotul) doar s'ar porni cumva, sau *pro*, sau *contra*, pentrucă precum văd și de acolo târziu vine răspunsul, ca și dela tesaurariat.

Eu n'am putut merge la Sibiiu să mă rog, pentrucă toată iarna am fost rău cu sănătatea, având toate boalele iernii și ale bătrâneții».

Cu aceasta observare duioasă încheie Episcopul, în corespondența de care vorbim, afacerea parochiei Clujului.

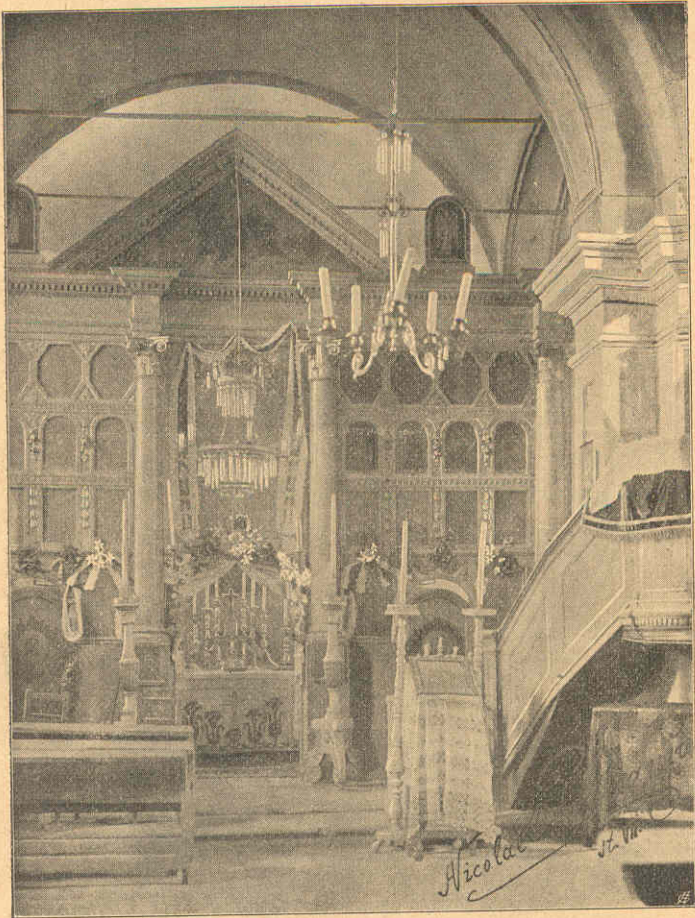

După o sută de ani.

Mai bine ca 100 de ani s'au străcurat încet și greu de când episcopul de vecinică pomenire Bob a pus temelie bisericii noastre și s'a început în ea și prin ea lucrarea binecuvântată ce durează. Cum stăm însă acum după atâta amar de timp cu biserica lui Bob? Eată o întrebare legitimă ce-și pune cel ce a cetit despre începutul ei. Răspundem pe scurt. Fiindcă era să ni-se dărâme, am reparat'o și întărit'o, încât, cu voia Domnului va mai sta o sută de ani. Am împlinit o datorie cătră noi și cătră trecutul nostru, mântuind de pe-rire un monument al culturei românești în Cluj.

Frumușică cum e bisericuța aceasta e singura mângăiere și îndulcire a poporului nostru numărös din Cluj, pentru toți cei ce o cercetează. În Dumineci și sărbători cântări și cuvântări bat în micile ei boltituri, și turma de credincioși ce se adună se pătrunde până la lacrimi de frumseța adevărului și de

Interiorul bisericii.

dulceața frumosului. Însă turma aceasta este mică. E numai o ceată din mulțimea cea de 4000—5000 suflete, cari se țin — adecă ar trebui să se țină — de aceasta biserică. Cei mulți nu vin, poate

mai ales pentru că nu mai încap în mica casă a Domnului.

Zidită în stil roman, mai mult largă decât lungă, ea are un aer primitor, familiar. Păreții, acum mai luminoși, sunt

învrâstați de mulțime de icoane, tot atâtea daruri evlavioase ale creștinilor. Multe din acestea n'au vr'un preț artistic. Sunt marfă de târg în stilul apusan, nepotrivit cu înfătoșarea orientală a bisericeii. Sunt înse printre aceste multe icoane și unele de preț artistic ori archeologic.

Pe pereții din altar, de pildă, se află câteva iconițe din veacul al 18-lea, lucrate pe stofe de mătăasă, cu fire aurii și arginții, în cadre țintuite cu bucățele de os de pește, cu oglindute, etc. Sunt două iconițe cu busturi de ceară, împodobite cu lucrări de filigram. Dar sunt și trei pânze mari, cam 1 metru lungime și 50 cm. lățime, cari sunt picturi originale de o mână necunoscută, dar măiastră. Ele reprezintă trei momente mari din economia mântuirii neamului omenesc. Una ne arată clipa schimbării la față a Mântuitorului, care strălucește pe vârful de munte într'o mare de lumină, arătându-se de o parte Moise, cu tablele legii, de altă parte Ilie Procul. Trei apostoli, culcați la pământ, caută a-și acoperi fața sub lovitura mării și a luminei lui Christos.

A doua, în acelaș format, arată învierea Domnului din morți, într'o concepțiune originală.

E un mormânt, ca o criptă, săpată în stâncă. Peste ea se lasă ierburi acățătoare și în zare departe un cer albastru adânc, ca cerul Italiei. Din acest mormânt, așezat într'un mediu de

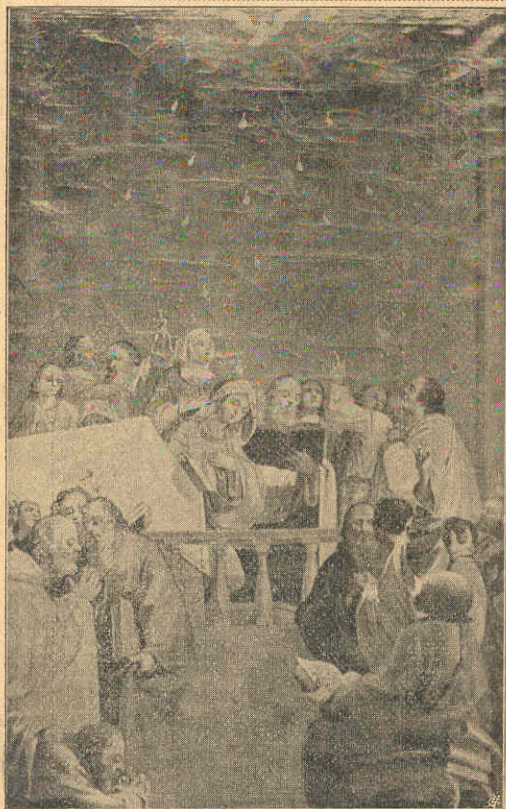
frumseță romantică, Isus Mântuitorul se înalță, ca plutind în aer, triumfător și maiestos, dar blând și dulce.

Soldatul roman — mai ales unul — un atlet puternic ca un urieș înarmat, exprimă toată forța împărăției sale, îm-

părăția și puterea lumii acesteia, și în acelaș timp toată groaza și cutremurarea superbă a acestei puteri, văzând cum se înalță peste ea o putere nouă, a spiritului, care fără alte arme

decât adevărul și dreptatea, biruește nu numai puterea Romei, ci chiar moartea. Ceilalți doi soldați, culcați, treziți abia pe jumătate, buimăciți de somn și de zgomotul clipei, reoglindează toată năucia uimită a lumii pă-

gâne, care vede răsărind, ca din pământ, ca din adâncuri, o lume nouă, pe care nu o înțelege...

A treia pânză ne înfățișează pogorîrea spiritului sfânt. Aci se arată

toată forța creatoare și toată fineța sufletului acelu pictor necunoscut, dela care au rămas — copii sau originale, nu o putem spune — aceste opere vrednice de atențiunea tuturor pricepătorilor.

Nicăiri nu am văzut mai cu efect, mai sugestiv și mai desăvârșit exprimată acea fericire lăuntrică a sufletului ca aci... Ori cât de grea e problema de a zugrăvi pogorîrea spiritului celui dumnezeesc în sufletele omenești — pictorul a reușit să apropie rezolvarea greutății.

Avem înaintea noastră pe toți apostolii și câteva din sfintele muieri, între cari Maica Domnului... Sunt adunați într'o casă, — acea casă din Ierusalim, unde stăteau închiși de frica Jidovilor. Au cărți înaintea; cetesc, se roagă. Unii în picioare, alții șezând. Unul pare, că ar slugi ca la sfânta liturgie, poate Petru... E îmbrăcat în haine, deosebite nițel de ale celorlalți, în odăjdii... Ceva îi surprinde și pare că-i pironeste în locul și poziția în care se găsește. unul fiește care. Și pare că din flăcările acelea de foc, ce fulgesc, de sus, din văzduh, asupra lor, se desface o căldură dulce, o mireasmă îmbătătoare, o recorie lăuntrică plăcută... ceva nespus de bun, de dulce, dar eteric, și curat, ce le umple toată ființa, de o plăcere sfântă, care-i răpește, lin, alinător, fermecător. În ochi, în așezarea trupului, în gestul mânilor, în toată es-

presiunea ținutei întregi se vedește efectul acelei lăuntrice, sufletești lucrări, ce se petrece întărind, curățind, înnoind, pe cei părtași de ea.

Pe lângă aceste pânze, singurele lucrări de adevărată artă — mai e de însemnat o tipăritură veche, care cel puțin în 5 forme deosebite este eternizată, care de care mai împodobită. Reprezintă icoana vestită a Maicii Domnului, care a lăcrimat la 15 Febr. 1699, la mănăstirea dela Nicula, icoană al cărei original s'a adus atunci la Cluj, rămânând la Nicula numai o copie ulterior făcută. E în stil oriental tipic, și poartă inscripție, de asupra grecească, ear de desupt latinească, ce sună astfel:

VERA EFFIGIES B. VIRG. MARIAE FLENTIS
IN TRANSILVANIA AD CLAVDIOPOLIM
ANNO 1699 DIE 15 FEBR. VISITVR IN
TEMPLO ACADEMICO CLAVDIOPOLI.

Un exemplar al acestei icoane tipărite e foarte frumos împodobit cu aurituri. Vestmintele sunt lipite cu stofe de mătăasă, imitând cât se poate de fidel, și nelăsând să se vadă din tipăritură decât fețele, a Maicii sfinte și Fiului său iubit. Altele sunt împodobite cu flori artificiale, cu mărgelile, cu salbe de bănuței, și alte podoabe populare.

Mai e de însemnat Icoana fondatorului Bob, lucrată în ulei. Pe dos are următoarea însemnare:

*Excellentissimus, Illustrissimus ca
Reverendissimus Ioannes Babb Epis-
copus Fogarasiensis Natus 1729 (sters)
1734 (de fapt 1739) Mortuus 1830.
pinxit Simo 1835.*

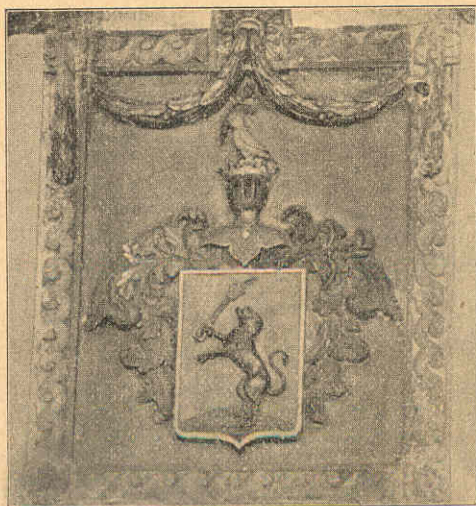
Nu știm cine să fi fost acest Simo,
dar bănuiala se impune, oare nu e tot
el și autorul celorlalte 3 pânze?

De asupra acestui portret al cti-
torului, așezat sub cor, este o tablă de
peatră, cu insigniile episcopale și ceva
din emblema familiară alui Bob, avînd
următoarea inscripție criptogramă:

LAVDIBVS DIVINIS
STRVI CVRAVIT DE SVO
IOANNES BABB EPISCOPVS
FOGARASSIENSIS.

Din aceasta tablă, în care ni-se
spune că biserica a făcut' o întru lauda
lui D-zeu, din al seu, Episcopul Ioan
Bobb, reese anul 1800, când s'a făcut
cea dintâiu lucrare de întemeiere.

Intre lucrurile de preț ale bisericei
mai este unul vechiu, și totuși nou, căci
numai acum la reparare s'a aflat: O pea-
tră ca de 70 cm. înaltă și 50 lată, pe care
e sculptată frumos, în cadre aurite, o
emblemă familiară de nobilitate. Peatra
s'a găsit acum, când cu reparația, sub
treptele turnului, ca îngropată între niște
sfârmături de țiglă și cărămide, și scoasă
la lumină, spre plăcută surprindere a

tuturor, a fost socotită vrednică a se așeza în păretele bisericei, sub o fereastră oarbă de asupra ușei ce duce din paraclis (sacristie) în biserică.

Pe aceasta icoană de peatră se vede cioplit un coif de cavaler medieval împodobit cu doue pene bogate, una în dreapta, colorată roșu, alta în stânga colorată albastru. Sub coif e un leu mândru, ce stă în picioarele din dărăpt, ținând cu piciorul drept dinainte o sabie, în vârful căreia este așezat, ca în țeapă, un cap de om, după figură Turc. De asupra coifului e un porumb suriu, ținând în cioc o ramură verde de oliv.

Emblema cu semnele ei pare a cuprinde o poveste răsboinică sângeroasă, care s'a sfârșit cu pace. Eroul cutare a luptat vitejește cu Turcii, a tăiat mulți,

poate și un șef al Turcilor, și astfel determinând lupta i-a silit la pace și pentru aceasta faptă i-s'a dat nobilitatea.

Emblema aceasta este emblema familiei Bobb. Se vede apriat din faptul, că pe tabla cu inscripție criptogramă, așezată sub cor, între insigniile episcopesti ale lui Bobb e pusă și o mână cu sabia, în care e înfipt un cap de Turc, simbolul principal din emblemă.

Se pare, că aceasta peatră ar fi fost destinată ca dintru început să cuprindă locul celei cu inscripție, și cine știe din ce pricină a fost lăsată la o parte și înlocuită cu aceea, care avea caracter mai episcopesc. Dar cum că ea a fost pregătită de aceeași mână, din aceeași peatră, de Baci, și cu menirea de a fi pentru biserica din Cluj, este evident pentru ori cine le vede și le asemănă la olaltă.

S'a făcut deci foarte bine, că măcar după o sută de ani s'a așezat și aceasta tablă prețioasă, ca lucrare și ca relicvie istorică, în părete spre a se păstra cu grije, cum din întâmplare și fără deosebită grije s'a păstrat neatinsă, și neștiută, până acum.

Eșind din bisericuța lui Bob la dreapta suntem în strada »Kismester«, prin care în 2 minute ajungem în piața cea mare, alui Matia. Dar de dăm la stânga eșim în curtea casei parohiale și îndată ne surprinde ambitul lung, umbrit și cam întunecos al caselor

parochiale, ambit proptit pe 14 pilastri puternici. Pe doi din aceștia sunt așezate petri cu inscripții romane, studiate de Mommsen.

Casa e veche. Se vede la cea dintâiu privire. Coperișul neproporționat de mare și înalt față cu trupul zidirei ne arată vechimea de 2—300 ani. Astfel de case sunt rare acum și în Cluj, și se văd numai prin stradele cele mai vechi ale orașului prin »Király u.«, »Farkas n.« și »Óvár«. Tipul acestor case se mai zărește azi numai prin satele săsești.

Indată la începutul ambitului cum mergi dela biserică este un cuartir cu 2 camere și o mică culină, care ar fi să fie cuartir capelanal.

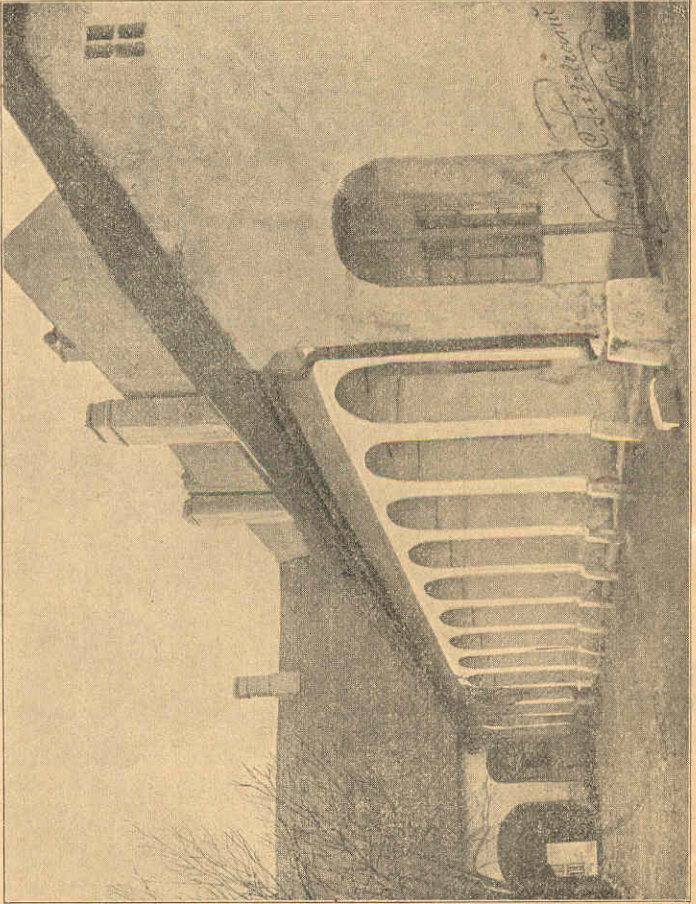
Oare când aci se adăpostea casina română. Ea este despărțită încâtva de restul caselor printr'o întrare prețipișe, ce se face la pivnițe.

Urmează apoi școala, cu 2 ferești și o ușe cu geam cătră ambit. Este scundă și puțin luminoasă. S'au tăiat 2 ferestri și în boltitură, și s'au făcut canale de lumină prin coperiș, ca să străbată zarea din sus, dar cu foarte puțin efect.

De la localul așa de puțin corespunzător al școlii, spre strada cărbunariilor, azi »Jokai utcza«, mai sunt vr'o 7 încaperi, în vechea casă. Toate acestea sunt mense de locuință pe seama parochului, protopop al districtului. Ele însă nu mai corespund unei locuințe sănătoase. Ume-

zeala păreților, lipsa de lumină, părăgirea întregului le fac nepotrivite, și actualul paroch de doi ani și mai bine a fost silit să-si caute, pe cheltuiala sa, un alt cuartir corespunzător, rezervându-și din cele douë camere de cătră stradă, — cari sunt cevași mai de seamă — una pentru cancelarie, ear alta a cedat'o de locuință capelanului, al cărui cvartir e și mai puțin sănătos. Restul camerelor e folosit azi spre alte scopuri. Intr'una e arhivul protopopesc și biblioteca tractului; alta e un fel de magazin de cărți nouë. Culina, cu cele două camere mici de lângă ea, slugește acum mesei studenților români, întemeiată de »Economul«, care o susține din contribuiri benevole. Douăzeci și câțiva de studenți români își iau acolo prânzul, sub chipul acelui Ioan F. Negruțiu, care a fost timp îndelungat, in anii cei mai viforoși, 1848—9, protopop în Cluj, și al cărui singur portret, lucrat în uleu, se păstrează la vechea reședința protopopească.

Astăzi starea acestor case e strigătoare, nu la cer, dar la oamenii chie-mați să o îndrepte. Tencuiala de var se despoaie, păreții sbeuți de umezeală nu o mai țin. Stâlpii cei 14, cari stau în șir, ca niște străgeri medievali, sunt greu răniți, și boltiturile de asupra lor crepate amenință să se desfacă și prăbușească. De aceea au trebuit să fie propțite și boltiturile casei, când s'a reparat biserica.

Phot. by J. H. ...

Daruri primite pentru repararea bisericii.

1. Inalt Preasfințitul D. Dr. Victor Mihalyi de Apșa, Archiepiscop și Metropolit, Blaj	1000 cor.	—
2. Preasfinția Sa D. Dr. Demetriu Radu, Episcop, Oradea-mare	200 »	—
3. D. Vasilie Basiota, jude reg. în pensiune, Cluj	10 »	—
4. Dna văd Maria Ciupei n. Hannia Cluj	3 »	—
5. Dna Elena Ceușan, Cluj	8 »	—
6. D. Gregoriu Körösi Crișan, curator și soția sa Maria	5 »	—
7. Anastasie Tălmăciu, Cluj	1 »	—
8. Grigorie Rus, Cluj	2 »	—
9. Maria Alb, Cluj	2 »	—
10. Ioan Rus, Cluj, (Szappan u. 6.)	2 »	—
11. Maria Baci, Cluj, (Zsák u. 9.)	1 »	—
12. Nicolae Cormoș, Cluj	1 »	—
13. Irina Pop, Cluj-Mănăstur	2 »	—
14. Gligor Apa, Cluj		60
15. Simion Oltean, Cluj, Hegyesdomb	5 »	—
16. Maria Bogătean, Cluj	1 »	—
17. Alexă Nyeș, Cluj, str. Munkás-u.	1 »	—
18. Maria Baba, n. Stârcea, Cluj	1 »	—
19. Vasile Tonea, Cluj	2 »	—
20. Ana Dumitru, Cluj	2 »	—
21. Pop Ioan și soția, Cluj-Mănăstur	2 »	—
22. Petru Pop, Cluj,	2 »	—
23. Ana Oltean, Cluj, str. Berek-u.20.	1 »	—
24. Irina Urcan, Cluj, str. Szántó-u.87.	1 »	—
25. D. Vasile Hossu, jude la tabla reg. Cluj	50 »	—
26. Ana Rus, Cluj, ajutor	1 »	—
27. Costan Tămaș, curator, Cluj	2 »	—
28. George Moldovan, Cluj,	1 »	—
29. George Flueraș, Cluj-Mănăstur	3 »	—
30. Nastasie Rus, Cluj »	1 »	—
31. Nastasie Rădean, Cluj »	1 »	—
32. Ioan Meșter, corist, Cluj, str. Szöllő u.	10 »	—

33. Maria Man, Cluj, str. Hegyesdomb	1 cor.	—
34. Iacob Gal, »	1 »	—
35. Dna Susana văd. Truța, Cluj,	10 »	—
36. Moldovan Simioneașă, Cluj,	1 »	—
37. Văd. lui Simion Tripon »	1 »	—
38. Paul Cormoș, zugrav, »	2 »	—
39. Vasile Imbuzan, Cluj, (Méheș-u. 9.)	1 »	—
40. Văd. Ana Varon n. Petruța, Cluj,	1 »	—
41. Marta Burăr n. Măgherușan, »	5 »	—
42. Domnica Gălățan, Cluj,	2 »	—
43. Vas. Dușa, Cluj,	1 »	—
44. Grig. Borza, măiestru, Cluj,	4 »	—
45. Ana Dan, Cluj, Pata-u. 35	1 »	—
46. Ioan Greța, curator, Cluj,	2 »	—
47. Dela mai mulți credincioși când s'a binecuvântat biserica repar.	5 »	84
48. Maria Hodiș, Cluj,	1 »	—
49. »Economul« inst. de cred. și econ.	50 »	—
50. D. Alesandru Nemeș, jude în pen- siune, Gherla,	20 »	—
51. D. Dr. Simion Tămaș, avocat, Hida, ca răscumpărare a unei cununi pe sicriul reposatului Dr. Iacob Maior fost medic în Lugoj	20 »	—
52. Mai multe femei credincioase	1 »	30
53. Dr. Iuliu Florian, $\frac{1}{10}$ dela 100 medalii cu chipul Maicii Dom- nului și inscripție românească	2 »	—
54. Dr. Ioan Bălan, not. consist. Blaj	7 »	—
55. Alexă Bercean, Cluj,	1 »	—
56. D. Iustin Cl. Iuga, cand. adv. Cluj	1 »	—
57. Demetriu Lucaciu, Cluj,	1 »	—
58. Alexandru Opriș, ofic. la fabrica de tutum Cluj,	2 »	—
59. Vasile Tonea ca mulțămită lui Dzeu, că a scăpat de un mare rău moral	2 »	—
60. Dna Maria Titieni, din vot.	2 »	—
61. Dela comitetul tiner. univer., care a aranjat o petrecere în acest scop	162 »	—
62. George Faragó not. penz. Cluj	5 »	—
63. Todorica Dan, Cluj, Munkás-u. 56	1 »	—
64. Gavrilă Stanciu, Cluj,	1 »	—
65. Dr. Victor Poruțiu, avocat Cluj	20 »	—

Total: 1662 » 74

De observat că sumele intrate din »coroana bisericeii« obligată pentru parochienii din Cluj n'au fost puse în aceasta listă, care s'a încheiat aci cu ziua de 31 Dec. n. 1906.

Esprimând cea mai fierbinte mulțămită tuturor generoșilor donatori, vestim că toate darurile ce vor intra pe viitor pentru acest scop — fiind că mai sunt multe cheltuieli de acoperit — se vor publica în biserică credincioșilor, apoi în »Răvașul« din Cluj, și în urmă se vor cuprinde într'o nouă broșură, ce se va publica în anul viitor.

Cluj, la 31 Dec. n. 1906.

Dr. Elie Dăianu
paroch și protopop.

Ilustrațiile.

	Pagina.
1. Biserica lui Bob	3
2. Casa parochială	8
3. Tablă comemorativă cu inscripție crip-togramă	38
4. Interiorul bisericeii	40
5. »Schimbarea la față« (pict. orig.)	41
6. Invierea Domnului	43
7. Pogorîrea Spiritului sfânt (pict. orig.)	44
8. Emblema de nobilitate a familiei Bob	48
9. Casa parochială din Cluj privită din curte	52

— Toate fotografiile au fost făcute de amator-fotografal Nic. Putilean.

Registrul capitlilor.

	Pagina.
Episcopul Bob și biserica din Cluj	7
Casa parochială din Cluj	17
Parochia Clujului	28
După o sută de ani	39

1961 647704 8

h
10

Prețul 1 cor. 30 fil.

*Se vinde în folosul bisericii din Cluj, pentru
acoperirea cheltuielilor făcute cu reparația.*